

Received: 2025/8/22

Accepted: 2026/5/31

from 167 to 190

Maryam Al-Sadat

Pourmasjedi Meybodi

M.A. in Educational Psychology,
Meybod Azad University, Yazd,
Iran. (Corresponding Author)
Poormasjedi.mp@gmail.com

Masumeh Esmaili

Dehkhajeh

Ph.D. in Counseling, Islamic Azad
University of Yazd, Yazd, Iran.
Esmailim33@yahoo.com

Keywords:

Educational package;
comprehension of the Qur'an;
emotional intelligence;
female students; first grade of
elementary school.

**Development, Validation, and Evaluation of the Effectiveness of
an Educational Package Based on Comprehension of the Qur'an
on the Emotional-Intelligence Components of First-Grade
Female Elementary Students in Meybod**

Abstract

The Holy Qur'an, as the divine word and the primary source of human guidance, plays a foundational role in promoting mental health across the various stages of human life. Given the profound influence that understanding of the Qur'an exerts on different dimensions of human development, this study was undertaken to develop, validate, and evaluate the effectiveness of a Qur'anic-comprehension-based educational package on the components of emotional intelligence among first-grade female elementary school students.

The study employed a quasi-experimental pretest–posttest design with a control group. The statistical population comprised all first-grade female elementary school students in Meybod during the 2023–2024 academic year, from which a sample of 30 students was selected through convenience sampling and then assigned — by matching on demographic variables — to experimental and control groups of 15 each. The experimental group underwent ten training sessions using a researcher-developed educational package, whose content validity was confirmed with an overall CVI of 0.995 and a CVR of 0.98. Data were collected using the Trait Emotional Intelligence Questionnaire for Children (Mavroveli et al., 2008; Cronbach's $\alpha = 0.79$) and analyzed using descriptive statistics and analysis of covariance in SPSS. The results indicate that the educational package had a statistically significant effect on the emotional intelligence of the experimental group, with an effectiveness rate of 84.6%. These findings suggest that the developed package is of high quality and can serve as an effective tool for fostering emotional intelligence in students through Qur'anic instruction.

تدوین، اعتباریابی و بررسی اثربخشی بسته‌ی آموزشی مبتنی بر فهم قرآن بر مؤلفه‌های هوش هیجانی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی اول ابتدایی شهرستان

میبی

چکیده

قرآن کریم به‌عنوان کلام الهی و منبع اصلی هدایت بشری، نقش بنیادینی در ارتقای سلامت روان در دوره‌های مختلف زندگی انسان ایفا می‌کند. پژوهش حاضر با توجه به تأثیر شگرف فهم قرآن بر سطوح مختلف رشدی انسان، با هدف تدوین، اعتباریابی و بررسی اثربخشی بسته‌ی آموزشی مبتنی بر فهم قرآن بر مؤلفه‌های هوش هیجانی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی اول ابتدایی انجام شد. این پژوهش از روش نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون و گروه کنترل بهره برد. جامعه‌ی آماری شامل همه‌ی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی اول ابتدایی شهرستان میبد در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ بود. از این میان، نمونه‌ای به حجم ۳۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس انتخاب گردید و سپس با روش هم‌تاسازی بر اساس متغیرهای جمعیت‌شناختی، در دو گروه آزمایش و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) گمارده شدند. گروه آزمایش به مدت ده جلسه، تحت آموزش با بسته‌ی آموزشی محقق‌ساخته قرار گرفت که CVI کل دستورالعمل استفاده‌شده برابر با ۰/۹۹۵ و CVR آن برابر با ۰/۹۸ محاسبه و تأیید گردید. ابزار گردآوری داده‌ها، مقیاس هوش هیجانی صفت فرم کودکان (ماورولی و همکاران، ۲۰۰۸) با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ بود. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و آزمون تحلیل کوواریانس در نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. نتایج نشان داد که بسته‌ی آموزشی یادشده با درصد اثربخشی ۸۴/۶، تأثیر معناداری بر ارتقای هوش هیجانی دانش‌آموزان گروه آزمایش داشته است. این یافته‌ها بیان‌کننده‌ی آن است که بسته‌ی آموزشی تدوین‌شده از کیفیت مطلوبی برخوردار بوده است و می‌تواند به‌عنوان ابزار مؤثری برای رشد مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانش‌آموزان از طریق آموزه‌های قرآنی به‌کار گرفته شود.

مریم‌السادات پورمسجدی میبیدی
کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی،
دانشگاه آزاد اسلامی میبد، یزد، ایران.
(نویسنده‌ی مسئول)
Poormasjedi.mp@gmail.com

معصومه اسمعیلی ده‌خواجه
استادیار و عضو هیئت‌علمی دانشگاه
آزاد اسلامی میبد، یزد، ایران.
Esmailim33@yahoo.com

واژگان کلیدی:

بسته‌ی آموزشی، فهم قرآن، هوش هیجانی، دانش‌آموزان دختر، پایه‌ی اول ابتدایی.

نقش کودکان در تعیین سرنوشت و آینده‌ی جوامع، مسئله‌ای انکارناپذیر است؛ بنابراین، بدون توجه به مسئله‌ی رشد و پرورش کودکان، پیشرفت آنان و به‌دنبال آن، پیشرفت و توسعه‌ی جوامع ممکن نیست (صباغی و همکاران، ۱۴۰۳). دوران کودکی و به‌ویژه مقطع ابتدایی، دورانی سرنوشت‌ساز در شکل‌گیری هویت و مهارت‌های بنیادین انسان است و کودکان بالاترین ظرفیت را برای آموزش و پرورش دارند و بنیان‌های شخصیتی آنان در این دوره پی‌ریزی می‌شود (یگانه و همکاران، ۱۴۰۲)، به‌طوری‌که تغییرات روانی، هیجانی و اجتماعی در مقاطع ابتدایی تحصیل می‌توانند زمینه‌ساز رفتارهایی مانند تکانش‌گری، پرخاشگری و نادیده گرفتن قوانین مدرسه باشند (دوبی و همکاران^۱، ۲۰۲۴)؛ و ارتقای مؤلفه‌های روان‌شناختی مرتبط با کنترل هیجانات و مدیریت رفتار مانند هوش هیجانی، همبستگی قوی با ارتقای اخلاق و رفتار دینی دانش‌آموزان و به‌بیان‌دیگر، تربیت دینی دارد (نیماتول خیریه و همکاران^۲، ۲۰۲۳). از سویی، جهان امروز با پیچیدگی‌های روزافزون و تحولاتی شتابان مواجه است که انسان‌ها را با چالش‌های بی‌سابقه‌ای روبه‌رو می‌کند. برای عبور موفق از این تلاطم‌ها، صرفاً تکیه بر دانش کافی نیست و افراد به مهارت‌های بنیادین روان‌شناختی و عاطفی نیازمندند؛ ازاین‌رو، وظیفه‌ی نظام‌های تربیتی است که از دوران کودکی، ابزارهای لازم برای شناسایی و مدیریت هیجان‌ها، بهبود روابط بین‌فردی و سازگاری با تغییرات را در اختیار نسل آینده قرار دهند (حسنوند و همکاران، ۱۴۰۳). در این میان، رجوع به قرآن کریم به‌عنوان یک کتاب جامع تربیتی که همه‌ی آیات آن به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، به تربیت انسان در رده‌های سنی مختلف می‌پردازد، جایگاهی منحصربه‌فرد در نظام تعلیم و تربیت دینی دارد (شریف‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۲؛ حسین‌زاده چم‌گردانی، ۱۴۰۰). این کتاب آسمانی علاوه بر ارائه‌ی اصول کلی رفتار و اندیشه، با شیوه‌های تربیتی متنوع همچون داستان‌پردازی، مقایسه و ایجاد خودآگاهی، قابلیت سازگاری با نیازها و ویژگی‌های رشدی کودکان را دارد (امینی‌هرندی، ۱۴۰۲؛ اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۸).

در کنار این قابلیت، مطالعات حوزه‌ی آموزش دینی کودکان نیز بیان‌کننده‌ی آن است که توجه به محتوای قرآنی هنگامی به بالاترین اثربخشی خواهد رسید که انتقال آن، از سطح حفظ و تکرار الفاظ فراتر رود و در بستر تجربه‌های روزمره و تعاملات اجتماعی کودک نهادینه شود (ذوالکفلی^۳، ۲۰۲۲)؛ زیرا قرآن کریم محور اصلی تزکیه و تعلیم است، به‌گونه‌ای که غنی‌ترین و بهترین محتوای تربیتی را برای بهره‌مندی در بستر زندگی برای همه‌ی زمان‌ها ارائه می‌دهد (دژبخش و خدادادی، ۱۴۰۴، ص ۷). همسو با اعتقاد به همین امر، آموزش تعاملی و عملی و انس محور مفاهیم قرآنی، علاوه بر افزایش درک معنایی، موجب بهبود سازش‌یافتگی عاطفی و اجتماعی کودکان نیز می‌شود

1- Dubey et al

2- N'amatul Khoiriya et al

3- Zulkifli et al

(امینی هرندی، ۱۴۰۲). با وجود تأکید مکرر قرآن بر کارکردهای زندگی‌ساز خود، بررسی‌های معاصر نشان داده است که نظام آموزشی کشور همچنان با چالش‌هایی مانند کم‌توجهی به تفاوت‌های فردی، ضعف در پیوند محتوای قرآنی با واقعیات زندگی امروز و کمبود روش‌های مخاطب‌محور مواجه است (توانگر و همکاران، ۱۴۰۴). این چالش‌ها فاصله‌ی معناداری میان جایگاه مطلوب قرآن در تربیت نسل نوپا و وضعیت کنونی آموزش ایجاد کرده است (ذوالکفلی، ۲۰۲۲). مرور پژوهش‌های اخیر در حوزه‌ی آموزش و انتقال مفاهیم دینی، به‌ویژه قرآن کریم نشان می‌دهد که بخش عمده‌ی تلاش‌ها همچنان پیرامون تلاوت، حفظ و اجرای مناسک با فاصله از فهم و درک پیام و آموزه‌ی قرآن سامان‌یافته است (ستیوان و همکاران، ۲۰۲۴). این در حالی است که تحلیل محتوای آیات نشان می‌دهد که آموزش مفاهیم قرآنی نه‌تنها شامل دانش حفظ یا تلاوت است، بلکه باید بر فهم عمیق معانی، تربیت اخلاقی و شکل‌گیری شخصیت قرآنی تأکید داشته باشد. چنین رویکردی نه‌تنها بر غنای فرایند یادگیری می‌افزاید، بلکه پلی میان متن قرآن و تجربه‌های درونی کودک ایجاد می‌کند (امینی هرندی، ۱۴۰۲؛ توانگر و همکاران، ۱۴۰۴). ایجاد فهم عمیق و بهره‌مندی از قرآن در زندگی نیازمند شکل‌گیری تدبیر آگاهانه بر پایه‌ی شاخصه‌هایی چون پیوند مفهوم آیات با حیات روزمره و بستر فرهنگی-اجتماعی شنونده است؛ شاخصه‌هایی که در اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز به‌عنوان معیارهای فهم فعال قرآن مطرح‌شده‌اند (سلیمانی امینی و شیخ‌زاده، ۱۴۰۲؛ توکلی، ۱۴۰۲). در این پژوهش به‌منظور بهره‌مندی از روشی مبتنی بر ورود انس با قرآن و فهم از قرآن در برنامه‌ی آموزش به دانش‌آموزان برای ارتقای سلامت روان، از میان الگوهای موجود به الگوی آموزشی فهم قرآن رجوع شد. الگوی آموزشی فهم قرآن برنامه‌ای مکمل برای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌شمار می‌رود که قرآن را به‌عنوان محور اصلی تعلیم و تربیت قرار می‌دهد تا دانش‌آموزان در ضمن فراگیری دروس مختلف، اهل تفکر شوند و توانایی «خیرگزینی» را کسب کنند. در این رویکرد، هدف اصلی انس با سوره و درک پیام کلیدی و کاربردی آن متناسب با سطح رشد کودک است، نه ترجمه‌ی لغت به لغت آیات. اعتقاد بر این است که سوره‌ها به‌طرز معجزه‌آسایی توانمندی‌های نهفته‌ی کودکان را شکوفا می‌کنند و بستر رشد آنان را فراهم می‌آورند (اخوت، ۱۴۰۱). این الگو در پی آن است که دانش‌آموزان ضمن انس با آیات قرآن کریم، پیامی کلیدی از سوره‌ی متناسب با سطح رشد خود، در قالب‌های مختلف ارائه‌ی مطلب دریافت کنند و از این طریق، سوره در بطن زندگی و لحظات زندگی آنان جاری شود و زندگی کردن با سوره‌ها را تجربه کنند (دژبخش و خدادادی، ۱۴۰۴، ص ۱۱). با وجود تلاش‌های ارزشمند صورت‌گرفته، جای خالی بهره‌مندی از انس با قرآن و فهم پیام انتقالی از سوره‌ها متناسب با سن کودکان برای ارتقای مؤلفه‌های روان‌شناختی و ویژه‌ای مانند هوش هیجانی کودکان مشاهده می‌شود که از مسائل مورد توجه اولیای تعلیم و تربیت است. به بیان معلمان و اولیای دانش‌آموزان، دانش‌آموزان پایه‌ی اول ابتدایی در نخستین تجربه‌ی اجتماعی خود،

با مجموعه‌ای از هیجانات گوناگون مواجه می‌شوند که توانایی شناسایی و کنترل این احساسات برای آنان حیاتی است (گائو و همکاران^۱، ۲۰۲۳). از مهم‌ترین مؤلفه‌های نیازمند ارتقا در آنان که از سوی والدین و معلمان احساس می‌شود، «هوش هیجانی» است (چن و چنگ^۲، ۲۰۲۳). با توجه به خلأهای یادشده در حوزه سلامت روان و بهره‌مندی از قرآن، این پژوهش با محوریت سوره‌هایی از قرآن کریم و بر مبنای رویکرد فهم قرآن شکل گرفته است تا تأثیر بسته‌ی آموزشی مبتنی بر فهم قرآن را بر ابعاد مختلف هوش هیجانی بررسی کند.

۲- مفهوم‌شناسی

۲-۱- الگوی فهم قرآن

رویکرد آموزش «فهم قرآن در دبستان و دبیرستان» بر این اصل بنیادین استوار است که قرآن کریم می‌تواند در همه‌ی مقاطع تحصیلی به‌عنوان کتاب مرجع علم و عمل استفاده گردد و در ضمن آن، ضرورت دارد حقایقی که به فرزندانمان گفته می‌شود، در سطح درکشان باشد. بیان حقایقی که در سطح درک آنان نیز یا بی‌فایده است و یا افراد را به جدال‌های غیر حق وامی‌دارد (اخوت، ۱۴۰۱، ص ۳۳). این الگوی آموزشی با رویکردی ساماندهی برای هر پایه‌ی تحصیلی یک هدف تربیتی اصلی تعریف می‌کند که با هدف غایی دوره‌ی دوم رشد انسان، یعنی «فعال‌سازی اختیار»، همسو باشد. در چارچوب این رویکرد، فهم قرآن در مقطع دبستان با محوریت «فعال‌سازی خیرگزینی» طراحی شده است. بر اساس این، برای هر پایه‌ی تحصیلی یک مقصد کلیدی انتخاب می‌شود که تحقق آن دانش‌آموز را گامی به خیرگزینی نزدیک‌تر می‌سازد. این فرایند به‌گونه‌ای طراحی شده که با قابلیت‌های رشدی و شناختی دانش‌آموزان هر مقطع متناسب باشد (دژبخش و خدادادی، ۱۴۰۴، ص. ۱۰). در این صورت، در ارائه‌ی هر سوره‌ی مبارکه به هر پایه، محتوای سوره با توجه به مقصد تربیتی آن پایه و متناسب با سطح رشد دانش‌آموزان بیان می‌گردد. در این الگو می‌توان یک سوره را برای یک سال مورد توجه قرار داد؛ اما درعین حال، برای هماهنگی بیشتر معلمان، سوره‌های جزء ۳۰ در میان مقاطع توزیع شده است. این بدین معنا نیست که همه‌ی سوره‌ها در این مقاطع کار شود و یا بیشتر کار نشود، بلکه تنها به معنای ارائه‌ی الگویی برای معلم است و امکان ارائه‌ی هرکدام از سوره‌های قرآن به پایه‌های مختلف تحصیلی متناسب با سطح رشدی هر پایه وجود دارد (اخوت، ۱۴۰۱، ص ۸۲).

در پایه‌ی اول ابتدایی، هدف اصلی تربیتی «فعال‌سازی انواع ابراز همراه با جهت‌دار کردن عمل» است که به نشاط و شادی منجر می‌شود (همان، ص ۸۳). «ابراز هیجانات» یکی از مقوله‌های مهم در این سن است. کودکان به برون‌ریزی هیجان‌های خود میل دارند و نیازمند آموزش‌های غیرمستقیم برای مدیریت صحیح این ابرازها هستند (فیاض و کیانی، ۱۴۰۳). بر اساس

1- Gao et al

2- Chen & Cheng

همین، سوره‌هایی از جمله سوره‌ی کافرون (پیام: نه گفتن قاطع به کارهای اشتباه)، سوره‌ی کوثر (پیام: قدردانی و شکرگزاری) و سوره‌ی ماعون (پیام: توجه به دیگران در روابط اجتماعی و اهمیت نماز) با توجه به پیام تربیتی خود برای دانش‌آموزان پایه‌ی اول، فرضیه‌ی اثرگذاری بر مؤلفه‌های هوش هیجانی را شکل دادند و در پژوهش حاضر مبنا قرار گرفتند.

۲-۲- پیام تربیتی سوره‌های کافرون، کوثر و ماعون

مطابق آنچه گفته شد، برای هر سوره‌ی مبارکه هدفی تربیتی و رشدی تعریف شده است. سوره‌های مبارکه‌ای که در بسته‌ی آموزشی پژوهش حاضر مبنا قرار گرفت، سوره‌های کافرون، کوثر و ماعون هستند. هدف رشدی این سوره‌های مبارکه در پایه‌ی اول ابتدایی بر اساس فهم قرآن به شرح ذیل است:

سوره‌ی مبارکه‌ی کافرون: بر اساس مفاهیم سوره‌ی مبارکه‌ی کافرون، با مواضع و موقعیت‌هایی که لازم است در آن موقعیت، به صورت صریح و قاطع نه بگویند، آشنا شوند؛ زیرا آن موقعیت از مصادیق کارهای بد، زشت یا خطرناک است.

سوره‌ی مبارکه‌ی کوثر: بر اساس مفاهیم قرآن و سوره‌ی مبارکه‌ی کوثر، انسان گوهر و فطرتی پاک دارد؛ از این رو، شاید بتوان گفت، بزرگ‌ترین و مهم‌ترین کار یک مربی در پایه‌ی اول القای پاک بودن و خوب بودن و مهربان بودن کودکان است. القای پاک‌ی و معنویت در کودکان به شدت در حفظ معنویت و پاک‌ی آنان تا پایان عمر اثرگذار است.

سوره‌ی مبارکه‌ی ماعون: کودکان باید بر اساس مفاهیم سوره‌ی مبارکه‌ی ماعون، به افراد کوچک‌تر و ضعیف توجه کنند و آنان را در برنامه‌ها لحاظ نمایند. بهترین زمان برای ارائه‌ی این مباحث همگام با دعوت افراد به اقامه‌ی نماز و همراه با آن است (اخوت و رضازاده، ۱۴۰۲، ص ۳۹-۴۸).

۳-۲- هوش هیجانی

هوش هیجانی^۱ به عنوان یک عامل کلیدی در رشد، یادگیری و تربیت اجتماعی شناخته می‌شود که با ارتقای آن، دانش‌آموزان قادر خواهند بود نیازها و انتظارات خود را برای کسب حمایت از دیگران به شیوه‌ای مؤثر ابراز کنند. این مفهوم مجموعه‌ای از قابلیت‌ها و شایستگی‌هاست که ارتباط فرد با خود و دیگران را تنظیم می‌کند و به تقویت خودکارآمدی، افزایش انگیزه‌ی تحصیلی و درنهایت، موفقیت‌های آتی منجر می‌شود (روایی و همکاران، ۱۴۰۲؛ سالیوان^۲، ۱۹۹۹). درواقع، هوش هیجانی توانایی بنیادین درک و مدیریت هیجان‌هاست (موسوی و همکاران، ۱۴۰۳) که با فراهم‌آوری فرصتی برای هماهنگی و توازن میان هیجانات، افراد را به کشف توانمندی‌های خود سوق می‌دهد (رضایی و عبدالرحیمی، ۱۴۰۱). سالووی و مایر^۲، پیشگامان این حوزه، هوش هیجانی را مجموعه‌ای

1- Emotional Intelligence - EQ

2- Sullivan

از توانایی‌های شناختی برای پردازش اطلاعات هیجانی و استفاده از آن برای هدایت تفکر و رفتار تعریف کرده‌اند. مدل چهاربعدی آنان شامل ۱. شناسایی احساسات، ۲. استفاده از احساسات برای تسهیل تفکر، ۳. فهم و ادراک هیجانات و ۴. مدیریت احساسات برای نیل به اهداف است (سالووی و مایر، ۱۹۹۰). هوش هیجانی صفت فرم کودکان که به‌وسیله‌ی پرسش‌نامه‌ی TEIQue-CF در این پژوهش سنجیده شده است، مجموعه‌ای از خودبرداشت‌های هیجانی است که به‌صورت نُه مؤلفه‌ی مجزا تعریف شده است و هرکدام جنبه‌ای از توانایی‌ها و گرایش‌های هیجانی کودک را منعکس می‌کنند. مطالعات و مرورهای جدید نشان می‌دهند که این مؤلفه‌ها به‌هم پیوند دارند؛ اما می‌توانند پیامدهای متفاوتی برای رفاه روانی، عملکرد اجتماعی و تحصیلی و پاسخ به مداخلات آموزشی داشته باشند (اوزال و همکاران^۱، ۲۰۲۴). تعریف و تبیینی از مؤلفه‌های بررسی‌شده به شرح ذیل است:

۱. **انطباق‌پذیری:** توانایی کودک برای تطابق با تغییرات محیطی و موقعیت‌های جدید و یافتن راهکارهای سازگار. مقادیر بالاتر با سازگاری بهتر در محیط مدرسه و توانایی مواجهه با استرس‌های روزمره مرتبط است و کودکان در معرض بی‌توجهی والدین، اغلب در این مؤلفه ضعف دارند (بزایت و همکاران^۲، ۲۰۲۴).

۲. **آمادگی عاطفی:** بازتاب کلی جهت‌گیری هیجانی کودک (تمایل به احساسات مثبت یا منفی). گرایش‌های مثبت با شاخص‌های بهتر سلامت روان و رضایت‌مندی زندگی مرتبط‌اند، درحالی‌که گرایش‌های منفی با اضطراب، افسردگی و کاهش خلاقیت همبستگی دارند (چنگ^۳، ۲۰۲۴).

۳. **ابراز هیجانی:** توانایی کودک در بیان هیجانات خود به‌صورت کلامی یا غیرکلامی. آموزش‌های مهارتی کوتاه‌مدت می‌تواند توان ابراز هیجانی را تقویت کند و این افزایش با بهبود روابط میان‌فردی و کاهش سوءبرداشت‌های اجتماعی همراه است (تورلس-نادال و همکاران^۴، ۲۰۲۴؛ اوزال و همکاران، ۲۰۲۴).

۴. **ادراک هیجانی:** توانایی تشخیص و فهم احساسات خود و دیگران. این مؤلفه پایه‌ی همدلی و رفتارهای اجتماعی سازنده است و در کودکان در معرض غفلت یا تنش خانوادگی کاهش می‌یابد (بزایت و همکاران، ۲۰۲۴؛ اوزال و همکاران، ۲۰۲۴).

۵. **تنظیم هیجانی:** مهارت‌های کنترل، تعدیل و مدیریت هیجانات مانند کاهش خشم یا اضطراب. تنظیم هیجانی قوی با کاهش مشکلات رفتاری و بهبود عملکرد تحصیلی همبستگی دارد و می‌تواند نقش میانجی میان تجارب منفی دوران کودکی و پیامدهای روانی داشته باشد (بزایت و

1- Özal et al

2- Beyazit et al

3- Cheng

4- Torrelles-Nadal et al

همکاران، ۲۰۲۴؛ تورلس-نادال و همکاران، ۲۰۲۴).

۶. **تکانشی پایین:** توانایی تأخیر در پاسخ، فکر کردن پیش از عمل و کنترل تکانه‌ها. پایین‌تکانشی با پیگیری بهتر اهداف آموزشی و رفتارهای اجتماعی مطلوب‌تر مرتبط است و در برخی نسخه‌های کوتاه‌شده یا ترجمه‌شده ممکن است با ابعاد دیگر تجمیع شود (اوزال و همکاران، ۲۰۲۴؛ فرنیتینو^۱، ۲۰۲۵).

۷. **ارتباط با همسالان:** کیفیت دوستی‌ها و مهارت‌های اجتماعی کودک. این مؤلفه پیش‌بینی‌کننده‌ی سازگاری اجتماعی و حمایتی کودک است و میانجی مسیرهای بهزیستی روانی و عملکرد تحصیلی به‌شمار می‌رود (اوزال و همکاران، ۲۰۲۴؛ مانچینی و همکاران، ۲۰۲۴).

۸. **عزت نفس:** ارزیابی کلی کودک از ارزش خود و احساس شایستگی. عزت نفس با خودانگیزگی، سلامت روان و سازگاری تحصیلی همبستگی دارد و در تحلیل‌های میان‌فرهنگی ممکن است با مؤلفه‌ی گرایش عاطفی همپوشانی داشته باشد.

۹. **خودانگیزگی:** نیروی درونی کودک برای تلاش، هدف‌گذاری و پایداری. خودانگیزگی با موفقیت تحصیلی و محافظت در برابر کاهش سلامت روان در طول زمان همبستگی دارد (چنگ، ۲۰۲۴؛ اوزال و همکاران، ۲۰۲۴).

۴-۲- هوش هیجانی و محیط آموزشی

پژوهش‌های متعدد اهمیت توسعه‌ی هوش هیجانی را در محیط آموزشی برجسته ساخته‌اند؛ زیرا به دانش‌آموزان در کنترل و هدایت عواطف و کاهش عوامل تضعیف‌کننده‌ی عملکرد کمک می‌کند و حتی به‌عنوان شاخصی برای پیش‌بینی موفقیت در زندگی تلقی می‌شود (رودی علی‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۲).

در زمینه‌ی عملکرد تحصیلی، هوش هیجانی نقش بسزایی ایفا می‌کند و به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر انگیزش تحصیلی (صاحب و امیری، ۱۴۰۰)، بهبود تعاملات اجتماعی، افزایش مشارکت کلاسی و رضایت کلی از تجربیات آموزشی شناخته شده است (سنجری، ۱۴۰۲؛ مک‌کان^۲، ۲۰۲۰). کودکانی که از هوش هیجانی بالاتری برخوردارند، توانایی بیشتری در حل سازنده‌ی تعارضات از طریق گفتگو (شو^۳، ۲۰۲۳) و نشان دادن همدلی در روابط خود دارند (منسینی^۴، ۲۰۲۰). در این میان، والدین و مربیان با فراهم ساختن محیطی حمایتی و آموزش مهارت‌های ارتباطی و عاطفی، نقشی کلیدی در تقویت این هوش ایفا می‌کنند (مطلبی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۲).

درنهایت، پیوند میان این دو حوزه آشکار می‌شود: ارتقای هوش هیجانی به‌طور مستقیم به

1- Ferentinou

2- Mccan

3- Sho

4- Mancini

ارتقای تفکر در دانش‌آموزان می‌انجامد. از آنجاکه فعال‌سازی تفکر از اهداف اصلی تعلیم و تربیت در دوره‌ی دوم رشد (دبستان) است، ارتقای هوش هیجانی از عوامل مؤثر در مسیر تحقق هدف غایی رویکرد فهم قرآن در دبستان، یعنی «خیرگزینی» به‌شمار می‌رود (دژبخش و خدادادی، ۱۴۰۴، ص ۱۰).

۳- پیشینه‌ی پژوهش

در بررسی ادبیات پژوهش مرتبط با موضوع تحقیق پیش‌رو، این‌گونه به‌دست آمد که پژوهش‌های متعددی در سال‌های اخیر به بررسی متغیرهای هوش هیجانی و اثربخشی آموزش‌های دینی و قرآنی پرداخته‌اند. ادبیات پژوهشی به‌طور گسترده بر نقش بنیادین هوش هیجانی در موفقیت‌های تحصیلی و اجتماعی دانش‌آموزان تأکید دارد؛ به‌عنوان نمونه، مطلبی نژاد و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی روی ۳۰۲ نفر از دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهرستان میامی دریافتند که هوش هیجانی تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت ارتباط با همسالان و انگیزش پیشرفت تحصیلی دارد. این یافته نشان می‌دهد که توانایی درک و مدیریت هیجانات زیربنای تعاملات اجتماعی سالم و حرکت در مسیر تحصیلی است. در تحقیقی دیگر، موسوی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی همبستگی روی جامعه‌ی آماری گسترده‌ای از دانش‌آموزان متوسطه‌ی دوم شهر ایلام، روابط معناداری میان هوش هیجانی و متغیرهای کلیدی روان‌شناختی نظیر شادکامی و خلاقیت را تأیید کردند. این مطالعات در کنار هم، هوش هیجانی را نه به‌عنوان یک توانایی مجزا، بلکه به‌عنوان یک متغیر محوری معرفی می‌کنند که با ابعاد گوناگون سلامت روان و موفقیت فردی در ارتباط است. همسو با آن، موسوی و همکاران (۱۴۰۲) در یک پژوهش توصیفی-تحلیلی، با تأکید بر رابطه‌ی هوش هیجانی و هوش شناختی نتیجه گرفتند که نظام آموزش‌وپرورش می‌تواند با سرمایه‌گذاری بر ارتقای هوش هیجانی از طریق برنامه‌ریزی‌های سازمان‌یافته، به‌طور مستقیم کیفیت یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را بهبود بخشد. این پژوهش‌ها اهمیت پرداختن به هوش هیجانی به‌عنوان یک مهارت قابل‌آموزش و ضروری در مدارس را برجسته می‌سازند.

در کنار اهمیت هوش هیجانی، محور دیگری از پژوهش‌ها به بررسی تأثیر مثبت محتوا و آموزه‌های قرآنی بر ابعاد مختلف رشد کودکان و نوجوانان اختصاص‌یافته است. یاری قلی و خسروشاهی (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای نیمه‌آزمایشی، اثربخشی آموزش قصه‌های قرآنی بر رشد اخلاقی دانش‌آموزان شهرستان خسروشاه را بررسی کردند. یافته‌های آنان نشان داد که این مداخله به‌طور معناداری، موجب بهبود همه‌ی مؤلفه‌های رشد اخلاقی شده است که این امر پتانسیل بالای محتوای داستانی قرآن را در الگوسازی و درونی‌سازی مفاهیم تربیتی آشکار می‌سازد. در پژوهشی همسو اما با تمرکز بر یک مهارت شناختی-هیجانی، کارشکی، پاک‌دامن و قربانی (۱۳۹۳) به مقایسه‌ی مهارت‌های خودتنظیمی در دانش‌آموزان پایه‌ی اول دبستان پرداختند که تجربه‌ی مهدهای قرآنی یا پیش‌دبستانی‌های عادی را داشتند. نتایج این پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان پرورش‌یافته در مهدهای قرآنی از سطح بالاتری از مهارت خودتنظیمی برخوردار بودند که یکی از مؤلفه‌های کلیدی

هوش هیجانی است. این یافته به‌طور غیرمستقیم به این فرضیه قوت می‌بخشد که محیط و محتوای قرآنی می‌تواند به رشد ظرفیت‌های مدیریت هیجان و رفتار در کودکان کمک کند. افزون بر این، پژوهش شریفی و فصیح (۱۳۹۹) که به بررسی کیفی شیوه‌ی اجرای «الگوی آموزشی فهم قرآن در دبستان» در منطقه‌ی ۱۴ تهران پرداخت، موفقیت‌آمیز بودن این الگو در عمل و قابلیت تعمیم آن به سایر مدارس را تأیید کرد. این پژوهش بستر عملی و اجرایی لازم برای تحقیق حاضر را فراهم می‌آورد.

با وجود آنکه پژوهش‌های پیشین به نقش مثبت هوش هیجانی و اثربخشی آموزه‌های قرآنی اذعان دارند؛ اما مطالعاتی که به‌طور مشخص و مستقیم به بررسی تأثیر یک بسته‌ی آموزشی مبتنی بر فهم قرآن بر ارتقای هوش هیجانی پرداخته باشند، بسیار محدود است. در میان پژوهش‌های بررسی‌شده، تنها پژوهش کیانی بروجنی و فیاض (۱۴۰۳) مستقیماً این دو متغیر را به یکدیگر پیوند داده است. این تحقیق که روی ۴۰ نفر از دانش‌آموزان شهر بروجن انجام شد، نشان داد که بسته‌ی آموزشی سوره‌ی مبارکه‌ی حمد توانسته است هوش هیجانی را به‌طور معناداری افزایش دهد.

۴- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است؛ زیرا به طراحی، اعتباریابی و آزمون اثربخشی یک بسته‌ی آموزشی در یک موقعیت واقعی پرداخته است و نتایج آن می‌تواند به‌طور مستقیم از سوی مربیان و برنامه‌ریزان آموزشی در مدارس استفاده شود. از نظر روش اجرا، این پژوهش در دسته‌ی تحقیقات نیمه‌آزمایشی (Quasi-experimental) قرار دارد و از طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل (Pretest-Posttest with Control Group) بهره برده است. در این طرح، متغیر مستقل «بسته‌ی آموزشی مبتنی بر فهم قرآن» است که بر گروه آزمایش اعمال گردید و تأثیر آن بر متغیر وابسته، یعنی «هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن» سنجیده شد.

۴-۱- جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه‌ی آماری این پژوهش همه‌ی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی اول ابتدایی شهرستان میبد، در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ را در برمی‌گیرد. نمونه‌ی آماری پژوهش شامل ۳۰ نفر از دانش‌آموزان این جامعه بود. برای انتخاب نمونه، از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد و پس از انتخاب اولیه، آزمودنی‌ها به‌صورت تصادفی در دو گروه ۱۵ نفره‌ی آزمایش و گواه (کنترل) جای گرفتند. ملاک اصلی ورود به پژوهش تحصیل در پایه‌ی اول ابتدایی مدارس دخترانه و کسب رضایت‌نامه از والدین بود که طی جلسه‌ای توجیهی با آنان، اهداف و فرایند پژوهش تشریح گردید.

۴-۲- ابزارهای پژوهش

در این پژوهش از دو دسته ابزار به‌منظور مداخله و گردآوری داده‌ها استفاده شده است:
الف. بسته‌ی مداخله پژوهش (بسته‌ی آموزشی مبتنی بر فهم قرآن): ابزار مداخله بسته‌ی

آموزشی بود که پژوهشگر و مبتنی بر رویکرد فهم قرآن ویژه‌ی دانش‌آموزان پایه‌ی اول ابتدایی آن را طراحی کرد. این بسته‌ی شامل ۱۰ جلسه‌ی آموزشی است که محتوای آن با دقت و متناسب با توانایی‌های شناختی و هیجانی دانش‌آموزان این مقطع تدوین شد.

۳-۴- اعتباریابی بسته‌ی آموزشی (روایی محتوا)

به‌منظور اطمینان از کیفیت و تناسب علمی محتوای بسته، از روش اعتبارسنجی محتوایی کمی یا شاخص روایی محتوا (Content Validity Index - CVI) و نسبت روایی محتوا (Content Validity Ratio) استفاده گردید. برای این منظور، دستورالعمل آموزشی همه‌ی جلسات در اختیار ۲۰ نفر از متخصصان حوزه‌های علوم قرآنی، روان‌شناسی و آموزش ابتدایی قرار گرفت. هر یک از متخصصان نظر خود را با انتخاب یکی از گزینه‌های جدول‌های CVI و CVR اعلام کردند. آیتم‌های دارای روایی کمتر از حد مطلوب، با مشورت اساتید حذف و بسته‌ی آموزشی با آیتم‌های مورد تأیید اساتید با CVI کل ۰/۹۹۵ و CVR کل ۰/۹۸ اجرا گردید. این ارزیابی نشان‌دهنده‌ی این است که این بسته‌ی آموزشی از شاخص روایی بسیار مطلوبی برخوردار است. محورهای جلسات آموزشی و مقدار روایی هر یک در جدول شماره‌ی ۱ در ادامه بیان‌شده است.

جدول شماره‌ی ۱. مقدار روایی و محورهای آموزشی جلسات برگزارشده

خلاصه‌ی جلسات اجرای طرح درس‌ها			CVR	CVI
«سوره‌ی مبارکه‌ی کافرون» هدف تربیتی: قاطع بودن در مقابل زشتی‌ها و کارهای آسیب‌زا و یاد دادن موضع‌گیری صریح در برابر بدی‌ها و اجتناب از کارهای بد فردی و اجتماعی				
۱۰ جلسه	بیان مصادیق «نه گفتن به کارهای بد» در موقعیت‌های مختلف از طریق بیان داستان		۱	۱
	گسترش مصادیق کارهای خوب و بد در زندگی فردی و اجتماعی برای دانش‌آموز، از طریق مشاهده‌ی ویدئو و گفتگو درباره‌ی موضوعات مشاهده‌شده		۱	۱
	بیان پیام سوره‌ی مبارکه‌ی کافرون و قرائت دسته‌جمعی سوره		۱	۱
	آشنایی با کارهای خوب و بد در موقعیت‌های روحی مختلف مانند غم، شادی، اضطراب و...، در یک متن داستانی کودکانه		۱	۱

خلاصه‌ی جلسات اجرای طرح درس‌ها			CVR	CVI
جلسه‌ی دوم	نمایش مصداق‌های نه گفتن به کارهای بد در مواجهه با محیط طبیعی و محیط اجتماعی از طریق نمایش	۱	۱	
	قرائت دسته‌جمعی سوره‌ی مبارکه‌ی کافرون و یادآوری پیام سوره	۱	۱	
	قرار جمعی دانش‌آموزان کلاس برای نه گفتن به لیستی از کارها در کلاس درس و در مواجهه با خانواده و دوستان در موقعیت‌ها و هیجان‌های مختلف به‌منظور تقویت انگیزه	۱	۱	
	بازسازی صحنه‌هایی که می‌توانیم بر اساس سوره‌ی مبارکه‌ی کافرون، در ارتباط با خانواده و دوستان، رفتار درست را انتخاب کنیم.	۱	۱	
	نمایش آثار منفی انجام کارهای بد؛ مانند تنها ماندن، ناراحتی سایرین و... در قالب داستان و نمایش	۰/۹	۱	
جلسه‌ی سوم	تمرین مسواک زدن با یک لیوان آب به‌عنوان مصداقی از نه گفتن به اسراف آب	۰/۹	۰/۹	
	مشاهده‌ی میزان آب اسراف‌شده و آثار آن (بازماندن آب هنگام وضو و مسواک و...)	۰/۹	۰/۹۵	
	افزایش آگاهی و شناخت در رابطه با آثار اسراف و نتایج آن برای انسان‌ها و حیوانات	۱	۱	
	قرائت دسته‌جمعی سوره‌ی مبارکه‌ی کافرون	۱	۱	
سوره‌ی مبارکه‌ی کوثر هدف تربیتی: افزایش محبت به پیامبر اکرم ^(ص) و حضرت زهرا ^(ص) ، آگاهی به پاکی و معنویت درونی، قدردانی از نعمت‌ها				
جلسه‌ی چهارم	معرفی پیامبران و انسان‌های خوب به‌عنوان الگوهای رفتارهای خوب در نوع زندگی و ارتباط با انسان‌ها به روش داستان	۱	۱	
	تقویت توجه به عزت‌نفس و ارزش وجودی خود از طریق بازی	۱	۱	
	تقویت انگیزه برای انجام رفتارهای درست به‌وسیله‌ی تشویق ویژگی‌های مثبت هر دانش‌آموز	۱	۱	
	قرائت دسته‌جمعی سوره‌ی مبارکه‌ی کوثر	۰/۸	۱	

خلاصه‌ی جلسات اجرای طرح درس‌ها			CVR	CVI
جلسه‌ی پنجم	تقویت مشاهده‌ی نعمت‌های خداوند و احساس رضایت و حال خوب و توصیف گفتاری هر نعمت	۱	۱	
	بیان راه‌های استفاده‌ی درست از نعمت‌ها و شکرگزاری (هدایت دانش‌آموزان در یک گفتگوی جمعی به سوی بیان نعمت‌های طبیعی و راه شکرگزاری از آن‌ها)	۱	۱	
	قرائت سوره‌ی مبارکه‌ی کوثر به صورت دسته‌جمعی	۱	۱	
جلسه‌ی ششم	القای داشتن صفات خوب بسیار به دانش‌آموزان و هم‌پیمانی برای خوب ماندن (ساخت جعبه‌ی خوبی‌ها)	۱	۱	
	قرائت جمعی سوره‌ی مبارکه‌ی کوثر و یادآوری پیام سوره	۱	۱	
	نمایش اثر گسترده‌ی خوبی برای همه‌ی انسان‌ها در قالب یک فعالیت کلاسی گروهی	۱	۱	
جلسه‌ی هفتم	نشان دادن اثر و فواید هر یک از اعضای بدن و اهمیت مراقبت و شکرگزاری از آن‌ها	۱	۱	
	نشان دادن اثر و ویژگی‌ها و فواید جانوران مختلف و رفتار درست در مواجهه با آن‌ها	۱	۱	
	قرائت دسته‌جمعی سوره‌ی مبارکه‌ی کوثر	۱	۱	
سوره‌ی مبارکه‌ی ماعون				
هدف تربیتی: اصلاح ظاهر و باطن و توجه به افراد کوچک‌تر و ضعیف				
جلسه‌ی هشتم	ایجاد بستر تحرک و نشاط برای یادگیری محل‌های کمک به دیگران به وسیله‌ی بازی	۱	۱	
	تقویت مشاهده‌ی محل‌های کمک به دیگران از طریق بیان مصادیق در قالب داستان نشانه صاد	۱	۱	
	گوش دادن به قرائت معلم از سوره‌ی مبارکه‌ی ماعون و سپس قرائت گروهی	۱	۱	
جلسه‌ی نهم	ایجاد بستر بازی و تحرک برای ایجاد فهم فواید کمک به دیگران و به فکر دیگران بودن	۱	۱	
	آشنایی با احساسات مختلفی که افراد در اثر آن نیازمند کمک اطرافیان هستند (با ابراز احساسات خود در حین بازی و شنیدن احساسات دوستان خود).	۱	۱	
	قرائت سوره‌ی مبارکه‌ی ماعون به صورت دسته‌جمعی و یادآوری پیام و شعار سوره	۱	۱	

خلاصه‌ی جلسات اجرای طرح درس‌ها			۱۰. سلسله‌ی دهم
CVR	CVI		
۱	۱	نشان دادن آثار یاری و کمک به دیگران و احساسات هر دو طرف در فرایند کمک کردن و یاری شدن	
۱	۱	قرائت دسته‌جمعی سوره‌ی مبارکه‌ی ماعون و یادآوری پیام سوره	
۱	۱	نشان دادن اثر مضاعف خوبی در جمع‌ها (فعالیت خوبی‌ها را جمع بزن).	

محتوای هر جلسه از بسته‌ی آموزشی، ضمن تأکید بر فهم مفاهیم سوره‌های قرآن کریم، پیوند نظری روشنی با مؤلفه‌های هوش هیجانی دارد؛ به این معنا که هر سوره به‌گونه‌ای هدفمند، با برخی از ابعاد هوش هیجانی ارتباط بیشتر و قابل تبیین‌تری از حیث نظری نشان می‌دهد؛ به‌طور مشخص، مؤلفه‌های خودانگیختگی و تکانش‌گری پایین در ارتباط با پیام سوره‌ی مبارکه‌ی کافرون، انطباق‌پذیری، عزت‌نفس و گرایش عاطفی مثبت در پیوند با پیام سوره‌ی مبارکه‌ی کوثر، مؤلفه‌های ارتباط با همسالان، ادراک هیجانی، تنظیم هیجانی و ابراز هیجانی در ارتباط با مفاهیم تربیتی و اخلاقی سوره‌ی مبارکه‌ی ماعون. در کنار این ارتباط قابل‌مشاهده در مباحث نظری، پیام هر سوره طیفی از ارتباط با هریک از مؤلفه‌های هوش هیجانی دارد.

بسته‌ی آموزشی پس از اجرای پیش‌آزمون هوش هیجانی صفت- فرم کودکان، طی ده جلسه، با حضور دانش‌آموزان گروه آزمایش اجرا شد. مجری طرح، از معلمان پایه‌ی اول ابتدایی و دارای شناخت به رویکرد فهم قرآن، بسته‌ی آموزشی را هفته‌ای دو جلسه در جوار دروس ذکرشده در بسته‌ی آموزشی به دانش‌آموزان گروه آزمایش ارائه کرد. به‌سبب انطباق فعالیت‌های تعریف‌شده با محتوای کتب درسی مبتنی بر بودجه‌بندی دروس در بازه زمانی اجرا (فروردین و اردیبهشت)، قابلیت اجرای بسته در جوار دروس پایه‌ی اول ابتدایی به‌خوبی فراهم بود و پس از اجرای کامل، پس‌آزمون هوش هیجانی صفت- فرم کودکان از آزمودنی‌ها گرفته شد. درنهایت، نتایج داده‌های حاصل از تکمیل پرسش‌نامه‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS تحلیل گردید.

۴-۴- ابزار گردآوری اطلاعات

پرسش‌نامه هوش هیجانی صفت- فرم کودکان (TEIQue-CF): این پرسش‌نامه را ماورولی و همکاران (۲۰۰۸) بر اساس مدل هوش هیجانی صفتی پترایزد و فارنهام (۲۰۰۱) برای کودکان و نوجوانان ۸ تا ۱۹ سال طراحی کردند. با این حال، در پژوهش حاضر از نسخه‌ی هنجارشده‌ی ایرانی این پرسش‌نامه که ناظمی‌مقدم و همکاران (۱۳۹۶) اعتباریابی نمودند، استفاده شد. نسخه‌ی ایرانی این پرسش‌نامه شامل ۶۹ سؤال و ۹ خرده‌مقیاس است: انطباق‌پذیری، آمادگی عاطفی، ابراز هیجانی، تنظیم هیجانی، تکانش‌پذیری پایین، ارتباط با همسالان، عزت‌نفس، خودانگیختگی و ادراک هیجانی. دامنه‌ی نمرات در این نسخه بین ۶۹ تا ۳۴۵ است که نمره‌ی بالاتر نشان‌دهنده‌ی هوش هیجانی

صفتی بالاتر است.

روایی و پایایی (نسخه‌ی ایرانی): در پژوهش ناظمی‌مقدم و همکاران (۱۳۹۶)، روایی سازه این پرسش‌نامه از طریق تحلیل عاملی اکتشافی تأیید و ۹ عامل ذکرشده استخراج گردید. پایایی آن نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای عامل کلی و زیرمقیاس‌ها مطلوب گزارش شده است. در پژوهش‌های خارجی نیز همسانی درونی (آلفای کرونباخ) و پایایی بازآزمایی این ابزار در سطح رضایت‌بخشی (بین ۰/۷۲ تا ۰/۷۹) تأییدشده است (ماورولی و همکاران، ۲۰۰۸؛ ماورولی و سانچز-روئیز، ۲۰۱۱).

جدول شماره ۲. شماره‌ی پرسش‌های مربوط به هریک از مؤلفه‌های هوش هیجانی

شماره‌ی پرسش‌ها	خرده‌مقیاس‌ها
۱۳، ۱۶، ۱۸، ۴۳، ۵۲، ۵۶، ۶۲، ۶۸، ۶۹	انطباق‌پذیری
۱۹، ۲۰، ۲۱، ۳۳، ۳۵، ۵۸، ۶۳، ۶۶	آمادگی عاطفی
۲، ۴۰، ۴۵، ۵۱، ۶۰	ابراز هیجانی
۳، ۲۸، ۲۹، ۳۶، ۴۶، ۴۹، ۵۹	ادراک هیجانی
۱، ۵، ۲۶، ۲۷، ۴۷، ۵۰، ۵۵، ۵۷	تنظیم هیجانی
۱۱، ۱۲، ۳۲، ۳۹، ۴۰، ۴۲، ۴۴، ۶۷	تکانشی پایین
۱۴، ۱۵، ۱۷، ۲۲، ۲۳، ۳۴، ۴۴، ۵۳، ۶۱، ۶۵	ارتباط با همسالان
۸، ۱۰، ۳۸، ۴۱، ۴۸، ۵۴	عزت‌نفس
۶، ۷، ۹، ۲۴، ۲۵، ۳۱، ۳۷	خودانگیختگی

۵- یافته‌ها

فرضیه‌ی اصلی این پژوهش تدوین، اعتباریابی و بررسی اثربخشی بسته‌ی آموزشی فهم قرآن (بر اساس سور مبارکه‌ی کافرون، کوثر و ماعون) بر مؤلفه‌های هوش هیجانی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی اول ابتدایی بود. در این پژوهش تلاش شد، آزمودنی‌ها از گروه همگنی از جهات مختلف درسی، فرهنگی، خانوادگی و... انتخاب شوند و در قالب دو گروه کنترل (گواه) و آزمایش تقسیم گردند. داده‌های کسب‌شده از انجام پژوهش به کمک نرم‌افزار SPSS تحلیل و پردازش شدند. در این پژوهش، برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده گردید. در سطح آمار توصیفی، از شاخص‌های مرکزی، میانگین و انحراف معیار و در سطح آمار استنباطی، از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد.

جدول شماره ۳. نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنوف درباره‌ی طبیعی بودن توزیع متغیرهای پژوهش

متغیر	مرحله	گروه آزمایش	گروه گواه
		کولموگروف - اسمیرنوف	کولموگروف - اسمیرنوف
		آماره	درجه‌ی آزادی
پیش‌آزمون	۰/۲۰۷	۱۵	۰/۰۸۳
پس‌آزمون	۱۵۵	۲۴	۲۰۰
هوش هیجانی			
پیش‌آزمون	۰/۲۰۰	۱۵	۰/۱۱۶
پس‌آزمون	۲۰۰	۲۴	۱۴۳

با توجه به جدول شماره ۳، مقدار معناداری طبیعی بودن توزیع متغیرهای پژوهش در مرحله‌ی پیش‌آزمون و پس‌آزمون رد می‌شود ($P < ۰,۰۵$)؛ بنابراین، توزیع نمرات هوش هیجانی در دانش‌آموزان طبیعی است. از آزمون لوین به‌منظور بررسی همگنی واریانس‌ها استفاده شد که نتایج آن در زیر آمده است. اگر مقدار لوین در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار نباشد، نشان‌دهنده‌ی این است که واریانس‌ها برابر هستند.

جدول شماره ۴. آزمون لوین برای بررسی یکسانی واریانس‌های متغیر هوش هیجانی در دو گروه آزمایش و گواه

متغیر وابسته	مرحله	آماره	df۱	df۲	سطح معناداری
هوش هیجانی	پس‌آزمون	۲/۸۰	۱	۲۸	۰/۱۰۵

همان‌گونه که جدول شماره ۴ نشان می‌دهد، میان دو گروه آزمایش و گواه در نمرات هوش هیجانی همگنی واریانس وجود دارد و ازاین‌رو، پیش‌فرض‌ها رعایت شده است. نتایج تحلیل چندمتغیری (مانکوا) نمرات پس‌آزمون متغیرهای پژوهش در دو گروه آزمایش و گواه در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

جدول شماره ۵. نتایج تحلیل مانکوا روی میانگین نمرات متغیر پژوهش

مرحله	نام آزمون	مقدار	F	درجات آزادی فرضیه	درجات آزادی خطا	سطح معناداری	مجذور اتا
پس‌آزمون	اثر پیلایی	۰/۸۴۶	۶۸/۴۸	۲	۲۵	۰/۰۰۱ > P	۰/۸۴۶
	لامبدای ویلکز	۰/۱۵۴	۶۸/۴۸	۲	۲۵	۰/۰۰۱ > P	۰/۸۴۶
	اثر هتلینگ	۵/۴۷	۶۸/۴۸	۲	۲۵	۰/۰۰۱ > P	۰/۸۴۶
	بزرگ‌ترین ریشه‌ی روی	۵/۴۷	۶۸/۴۸	۲	۲۵	۰/۰۰۱ > P	۰/۸۴۶

همان‌طور که در جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود، سطوح معناداری همه‌ی آزمون‌ها بیان‌کننده‌ی آن است که میان دو گروه آزمایش و گواه، حداقل از لحاظ یکی از مؤلفه‌های هوش هیجانی، تفاوت معناداری مشاهده می‌گردد؛ بنابراین، فرضیه‌های مربوط به اثربخشی تأیید

می‌شود؛ به عبارت دیگر، آموزش بسته‌ی طراحی‌شده مبتنی بر رویکرد فهم قرآن (بر اساس سور مبارکه‌ی کافرون، کوثر و ماعون) بر مؤلفه‌های هوش هیجانی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی اول ابتدایی مدارس شهرستان میبد اثر معنادار دارد. میزان تأثیر یا تفاوت برابر با ۰/۸۴۶ است؛ به عبارت دیگر، ۸۴/۶ درصد تفاوت‌های فردی در نمرات هوش هیجانی مربوط به تأثیر آموزش بسته‌ی یادشده به دانش‌آموزان دختر پایه‌ی اول ابتدایی است.

۶- بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر بر این اصل استوار بود که قرآن کریم به عنوان منبع غنی تربیت اسلامی، ظرفیت بالایی برای شکوفایی استعدادهای فطری و ارتقای ابعاد مختلف وجودی انسان دارد. نظام تربیتی اسلام همه‌ی جنبه‌های حیات انسانی را در برمی‌گیرد، چنان‌که در کلام جان‌بخش وحی، تعلیم و تربیت و تزکیه در کنار هم به عنوان برنامه‌ی راهبردی سفیران الهی مطرح شده است: «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» (جمعه: ۲)؛ «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» (آل عمران: ۱۶۴) (کایدی و زارعی، ۲۰۲۳). از دیدگاه آموزه‌های وحیانی، پیامبران و اولیای الهی همواره بر ضرورت رجوع به قرآن در همه‌ی امور زندگی تأکید کرده‌اند. این کتاب آسمانی منحصر به گروه خاصی از مردم نیست، بلکه برای همه‌ی سنین نازل شده است و قابلیت پاسخ‌گویی به نیازهای متنوع جسمی، روانی و اجتماعی انسان را دارد (مولائی و همکاران^۱، ۲۰۲۲؛ رزالی و همکاران^۲، ۲۰۲۲). مطالعات علمی جدید نیز این گزاره را تأیید کرده‌اند و نشان داده‌اند که تعامل با قرآن اعم از شنیدن، تلاوت یا حفظ آن می‌تواند آثار مثبتی در سطوح مختلف سنی و در مواجهه با مشکلات متنوع برجای گذارد (ریویاتی و ایندرا^۳، ۲۰۲۴). در مطالعات مروری، شواهد علمی نشان می‌دهند که پژوهش‌ها ثابت کرده‌اند که تلاوت، استماع یا حفظ قرآن به کاهش اضطراب، استرس و افسردگی، بهبود کیفیت خواب، ارتقای کیفیت زندگی و کاهش علائم فیزیولوژیک استرس منجر می‌شود؛ همچنین میان میزان حفظ قرآن و سلامت روانی-جسمی رابطه‌ی خطی مثبت یافت شده است، به طوری‌که افرادی با میزان حفظ بالاتر از سطوح بهتری از آرامش، هوشیاری و شاخص‌های سلامت برخوردار بوده‌اند (مولائی، ۲۰۲۳). یافته‌های پژوهش‌ها در کودکان و نوجوانان، به‌ویژه دانش‌آموزان تحفیظ قرآن نشان می‌دهد که هرچه میزان حفظ قرآن بیشتر باشد، ضریب هوشی بالاتر و عملکرد شناختی بهتری در فعالیت‌های آموزشی حاصل می‌شود (ابوساره^۴، ۲۰۲۳). این یافته

1- Moulai

2- Rozali

3- Riviaty & Indra

4- Abusarah

مؤید آن است که در سنین رشد، رجوع فعال به قرآن نه تنها بعد معنوی، بلکه بعد شناختی و انگیزشی کودکان را نیز تقویت می‌کند (ریویاتی و ایندرا، ۲۰۲۴). نتایج همه‌ی این پژوهش‌ها، از مرورهای نظام‌مند گرفته تا مطالعات میدانی و کارآزمایی‌های بالینی، از نظر جهت‌گیری و مشاهده‌ی اثربخشی همسو هستند و بر کارکرد مثبت قرآن در ارتقای سلامت روان، بهبود عملکرد شناختی و کاهش اضطراب در گروه‌های سنی و شرایط مختلف تأکید دارند. در پژوهش پیش‌رو، با اهتمام ویژه به همراهی انس و دریافت پیام، بسته‌ی آموزشی‌ای مبتنی بر رویکرد فهم قرآن و متناسب با ویژگی‌های سنی گروه هدف طراحی شد. این بسته با محوریت ایجاد پیوند عاطفی-معنوی پایدار با قرآن و درک پیام‌های آن اجرا گردید. نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد که مداخله‌ی انجام‌شده اثربخشی قابل‌توجهی در بهبود شاخص‌های سنجش‌شده داشت و اطمینان به اثربخشی ویژه در همراهی انس و دریافت پیام و مفهوم متناسب با سطح رشد را بیش‌ازپیش تأیید کرد. این یافته با گزارش‌های پیشین در زمینه‌ی نقش انس با قرآن و فهم پیام‌های آن در رشد روانی-شناختی و ارتقای سلامت عمومی همسو است. تحلیل دقیق‌تر داده‌ها نشان داد، بسته‌ی آموزشی مبتنی بر الگوی فهم قرآن توانسته است بخش چشمگیری از واریانس نمرات پس‌آزمون هوش هیجانی را تبیین کند. این تأثیرگذاری در مؤلفه‌های ادراک هیجانی (۵۸،۷ درصد)، تکانش‌پایی (۵۴،۵ درصد) و تنظیم هیجانی (۵۲،۴ درصد) بیشترین میزان را به خود اختصاص داد. این الگو از حیث نظری قابل پیش‌بینی است؛ زیرا محتوای آموزشی شامل سوره‌هایی مانند سوره‌ی کوثر (تقویت احساس پاکی، شکرگزاری و درک نعمت)، سوره‌ی ماعون (توجه به نیازهای دیگران) و سوره‌ی کافرون (مرزبندی و ابراز هویت) دانش‌آموزان را با طیف متنوعی از موقعیت‌های عاطفی و اجتماعی مواجه می‌کند و بدین‌وسیله توانایی آنان در شناسایی و فهم احساسات خود و دیگران را ارتقا می‌دهد. داده‌های مشاهده‌ای از محیط آموزشی نیز این تحلیل را تأیید کرد و نشان داد که شرکت‌کنندگان رشد معناداری در احساس شکرگزاری و توجه به محیط و دیگران تجربه کرده‌اند. افزون بر این، تأکید آموزه‌های اخلاقی قرآن بر مفاهیمی همچون صبر و تفکر، به کاهش واکنش‌های هیجانی شتاب‌زده و بهبود مهارت خودتنظیمی کمک می‌کند؛ امری که با یافته‌های کیفی مبنی بر اجتناب از اعمال نامناسب و انتخاب رفتار متناسب با شرایط همخوان است. علاوه بر این، نتایج نشان داد، مداخله‌ی آموزشی اثر معناداری بر مؤلفه‌های عزت‌نفس (۵۱،۱ درصد) و ارتباط با همسالان (۴۹،۸ درصد) داشته است. آموزه‌های توحیدی قرآن با اعطای هویت مستقل و ارزشمند به فرد و از طریق تأکید بر نعمت‌شناسی و پاکی فطرت در سوره‌ی کوثر، بستر رشد عزت‌نفس در کودکان را فراهم می‌آورد. به‌طور هم‌زمان، تمرکز بر مفاهیم اجتماعی نظیر همدلی در سوره‌ی ماعون، مهارت‌های لازم برای ایجاد و حفظ روابط مؤثر با همسالان را در آنان تقویت می‌کند. گرچه افزایش در مؤلفه‌هایی مانند ابراز هیجانی و خودانگیختگی نیز مشاهده شد؛ اما اندازه‌ی اثر کمتر آن‌ها ممکن است ناشی از نیاز به بازه زمانی طولانی‌تر برای رشد این مهارت‌ها یا تأثیر متغیرهای مداخله‌گر دیگر باشد. نتایج این پژوهش نشان داد، بسته‌ی آموزشی طراحی‌شده رویکردی مؤثر برای ارتقای مؤلفه‌های گوناگون هوش هیجانی کودکان است. شواهد حاکی از آن است که آموزه‌های قرآن در

صورت ارائه‌ی متناسب با مراحل رشد، فراتر از انتقال مفاهیم دینی، توان تقویت ساختار روانی- اجتماعی و هویت فردی را دارند. این همسویی ذاتی میان محتوای قرآنی و نیازهای فطری و رشدی، با بهره‌گیری از الگوهای آموزشی نوین می‌تواند به‌عنوان راهبردی کلیدی در نظام تعلیم و تربیت اسلامی برای پرورش نسلی برخوردار از سلامت روان و شایستگی‌های هیجانی- اجتماعی به‌کار رود.

محدودیت‌های پژوهش: ازجمله محدودیت‌های این پژوهش محدود بودن دامنه‌ی اجرای مداخله به شهرستان میبد بود. بدیهی است ویژگی‌های فرهنگی و آموزشی این منطقه می‌تواند بر نتایج پژوهش تأثیرگذار باشد؛ بنابراین، در تعمیم‌پذیری نتایج به سایر مناطق کشور باید احتیاط لازم صورت گیرد. از دیگر محدودیت‌های پژوهش نبود دوره‌ی پیگیری پس از پایان جلسات آموزشی است؛ به همین سبب، امکان اظهارنظر درباره‌ی پایداری آثار آموزش در بلندمدت وجود ندارد.

۷- پیشنهادهای کاربردی

۱. تدوین برنامه‌های درسی قرآن در دبستان بر پایه‌ی فهم قرآن: پیشنهاد می‌شود، آموزش‌وپرورش، محتوای درس قرآن را از حفظ و تلاوت صرف، به سوی درک و فهم پیامی از سوره‌ها متناسب با سن رشدی سوق دهد تا رشد هیجانی و اخلاقی دانش‌آموزان هم‌زمان بیش‌ازپیش تحقق یابد.
۲. برگزاری کارگاه‌های آموزشی فهم قرآن در دبستان ویژه‌ی معلمان: مدارس می‌توانند دوره‌هایی درباره‌ی شیوه‌های آموزش مبتنی بر فهم قرآن برگزار کنند تا انتقال پیام سوره‌ها در بطن فعالیت‌های آموزشی به دانش‌آموزان صورت پذیرد.
۳. استفاده از بسته‌ی آموزشی فهم قرآن در کلاس‌های قرآنی غیردرسی یا مراکز پرورش فکری: مراکز فرهنگی و کانون پرورش فکری می‌توانند بسته‌ی آموزشی پژوهش حاضر را برای تقویت هوش هیجانی در برنامه‌های فوق‌برنامه به‌کار بگیرند.
۴. پشتیبانی از طراحی بسته‌های آموزشی مشابه برای مقاطع دیگر: معاونت پژوهشی آموزش‌وپرورش یا مراکز تربیت‌معلم می‌توانند از یافته‌های این پژوهش برای طراحی بسته‌های آموزشی مشابه در پایه‌های دوم تا ششم ابتدایی بهره‌برداری کنند تا فرایند رشد هیجانی در همه‌ی دوره‌ی ابتدایی تداوم یابد.

۸- پیشنهادهای پژوهشی

۱. انجام پژوهش مشابه در سایر مقاطع تحصیلی و جنسیت‌های مختلف: با توجه به اینکه این پژوهش تنها بر دانش‌آموزان دختر پایه‌ی اول ابتدایی انجام شده است، پیشنهاد می‌شود، بسته‌های آموزشی مناسب پایه‌های بالاتر تهیه شود و در نمونه‌ای شامل دانش‌آموزان پسر نیز اجرا گردد تا امکان مقایسه و تعمیم یافته‌ها به کل جمعیت دانش‌آموزی فراهم شود.
۲. مقایسه‌ی بسته‌ی آموزش فهم قرآن‌محور با سایر رویکردهای تربیتی یا دینی: پیشنهاد می‌شود، در پژوهش‌های آینده اثربخشی بسته‌ی فهم قرآن را با روش‌های دیگر (مانند آموزش

حفظ سوره‌ها)، در اثربخشی بر مؤلفه‌های اخلاقی و تربیتی مقایسه شود تا کارآمدترین شیوه مشخص گردد.

۳. گسترش حوزه‌ی پژوهش به مدارس با بافت فرهنگی متفاوت از شهرستان میبد: اجرای این طرح در مناطق شهری و روستایی دیگر استان‌ها امکان بررسی تأثیر عوامل فرهنگی بر نتایج را فراهم می‌کند و موجب افزایش روایی بیرونی پژوهش می‌گردد.

منابع

- اخوت، احمدرضا؛ فهم قرآن در دبستان و دبیرستان؛ تهران: قرآن و اهل بیت نبوت^(ع)، ۱۴۰۱ ش.
- اخوت، احمدرضا؛ رضازاده، یاسر؛ کودک و فهم قرآن؛ تهران: قرآن و اهل بیت نبوت^(ع)، ۱۴۰۲ ش.
- اسماعیل‌زاده، محمد؛ ابوترابی، محمود؛ حسینی‌زاده، سید علی؛ باکویی، مهدی؛ «روش تربیتی مقایسه‌ای در قرآن کریم»؛ تربیت اسلامی، دوره ۱۴، شماره ۲۹، ۱۳۹۸ ش.
- امینی هرنندی، حسن؛ «آموزش عملی کودکان جهت آشنایی و تمایل به مفاهیم دینی، قرآنی، ایمانی و اجتماعی (گروه سنی ۴ تا ۶ سال)»؛ روان‌شناسی و مطالعات آموزشی (مؤسسه آموزش عالی نگاره)، دوره ۶، شماره ۵۳، ۱۴۰۲ ش.
- توانگر، امیرحسین؛ اخشاب، مبینا؛ هادی‌نژاد، مبینا؛ ضیایی‌فرد، معصومه؛ ایزدی، سجاد؛ «بررسی چالش‌ها و راه‌حل‌ها در آموزش دینی به کودکان در مدارس ابتدایی»؛ مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی، شماره ۷۱، ۱۴۰۴ ش.
- توکلی یرکی، محبوبه؛ قائدی، یحیی؛ اردلانی، حسین؛ صافیان، محمدجواد؛ «واکاوی مفهوم مثبت‌اندیشی در قرآن به شیوه تفکر مراقبتی در برنامه تربیتی متیو لیپمن»؛ اسلام و پژوهش‌های تربیتی، شماره ۲۹، ۱۴۰۲ ش.
- حسنونند، فضل‌الله؛ شیوندی چلیچه، کامران؛ درتاج، فریبرز؛ دلاور، علی و سعدی‌پور، اسماعیل؛ «تدوین و اعتباریابی بسته‌ی آموزشی مهارت زندگی مبتنی بر خرد در شاهنامه‌ی فردوسی و اثربخشی آن بر معناداری زندگی، هوش بین‌فردی و تنظیم هیجان در نوجوانان»؛ اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره ۲۰، شماره ۳، ۱۴۰۳ ش.
- حسین‌زاده چم‌گردانی، لیلا؛ «مبانی تربیت دینی و قرآنی، راهکارها و عوامل بازدارنده‌ی آن»؛ حقوق و مطالعات سیاسی، دوره ۱، شماره ۳، ۱۴۰۰ ش.
- دژبخش، رضا؛ خدادادی، مریم؛ آموزش قرآن با هدف فعال کردن تحرک و نشاط؛ تهران: قرآن و اهل بیت نبوت^(ع)، ۱۴۰۴ ش.
- رضایی، صادق؛ عبدالرحیمی، محمد؛ «اثربخشی آموزش فلسفه بر هوش هیجانی نوآموزان پسر در مقطع پیش‌دبستانی»؛ تفکر و کودک، دوره ۱۳، شماره ۱، ۱۴۰۱ ش.
- روایی، جعفر؛ بلوچی، زهره؛ الوندی، افسانه؛ چابهار، زینب؛ «اهمیت هوش هیجانی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان: یک مطالعه مروری»؛ دهمین کنفرانس بین‌المللی دانش و فناوری علوم تربیتی مطالعات اجتماعی و روان‌شناسی ایران، تهران، ۱۴۰۲ ش.
- سلیمانی امینی، بهمن؛ شیخ‌زاده، احمد؛ «ماهیت تدبیر و ویژگی‌های آن در اندیشه‌ی قرآنی امام خاتمه‌ای»؛ قرآن کوثر، شماره ۷۷، ۱۴۰۲ ش.
- سنجری، علی؛ «رابطه‌ی مهارت‌های ارتباطی و هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پایه‌ی ششم دوره‌ی ابتدایی شهر کرمانشاه»؛ پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره ۸، شماره ۵۶، ۱۴۰۱ ش.
- شریف‌نژاد، عبدالمهدی؛ آسمند، کوروش؛ احمدی، حسن؛ شریف‌نژاد، علیرضا؛ «مبانی و روش تعلیم و

- تربیت در آیات قرآن و روایات اسلامی؛ قرآن و طب، دوره ۸، شماره ۲، ۱۴۰۲ ش.
- شریفی، فاطمه؛ فصیح، نگار؛ «الگوی آموزشی فهم قرآن در دبستان و بررسی شیوه‌های اجرای آن در مدارس مقطع ابتدایی منطقه ۱۴ آموزش و پرورش تهران»؛ اولین همایش قرآن و روان‌شناسی، تهران، ۱۳۹۹ ش.
 - صاحب، خدیجه؛ امیری، حسن؛ «رابطه‌ی هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی و خلاقیت در دانش‌آموزان دختر دوره‌ی دوم متوسطه»؛ رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی، دوره ۲، شماره ۵، ۱۳۹۹ ش.
 - صباغی، فاطمه؛ صالحی، کیوان؛ مقدم‌زاده، علی؛ «ارائه‌ی نظریه‌ای برای پرورش کودکان پژوهنده»؛ اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره ۲۰، شماره ۳، ۱۴۰۳ ش.
 - کارشکی، پاکدامن؛ قربانی؛ «اثربخشی مدهای قرآنی و مراکز پیش‌دبستانی عادی در پیشرفت مهارت‌های خودتنظیمی و خواندن دانش‌آموزان پایه‌ی اول دبستان»؛ علمی تربیت اسلامی، دوره ۹، شماره ۱۸، ۱۳۹۳ ش.
 - کریمی شهیدی، سیده مریم؛ «کارکردهای داستان در انتقال مفاهیم دینی به کودکان»؛ به‌خوان، دوره ۲، شماره ۲، ۱۴۰۱ ش.
 - کیانی بروجنی، راضیه؛ فیاض، فاطمه؛ «بررسی اثربخشی بسته‌ی آموزشی مبتنی بر طرح فهم قرآن بر هوش هیجانی دانش‌آموزان»؛ اسلام و پژوهش‌های تربیتی، دوره ۱۶، شماره ۲، ۱۴۰۳ ش.
 - مطلبی‌نژاد، علیرضا؛ کریمیان، فاطمه؛ امانی، حسین؛ «بررسی تأثیر هوش هیجانی بر نحوه برقراری ارتباط با همسالان و انگیزش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهرستان میامی»؛ مطالعات بین‌رشته‌ای در آموزش، دوره ۲، ۴، شماره ۲، ۱۴۰۲ ش.
 - موسوی، افشین؛ صیادی، آرشیدا؛ غیاثی، شهین؛ «رابطه‌ی هوش هیجانی و خلاقیت با میانجیگری شادکامی در دانش‌آموزان متوسطه‌ی دوم شهر ایلام»؛ پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، دوره ۷، شماره ۷۰، ۱۴۰۳ ش.
 - موسوی، سیده زبیده؛ کریمی منجر موئی، حسن؛ عزیزی، اعظم؛ دشتی چاهگاهی، صفیه؛ «بررسی تأثیر رابطه‌ی هوش هیجانی و هوش شناختی بر یادگیری دانش‌آموزان»؛ پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، دوره ۶، شماره ۶۱، ۱۴۰۲ ش.
 - یاری قلی، بهبود، خانی خسروشاهی، مهدیه؛ «بررسی اثربخشی آموزش قصه‌های قرآنی بر رشد اخلاقی دانش‌آموزان»؛ پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، دوره ۲۸، شماره ۴۸، ۲۰۲۰ م.
 - یگانه، علی؛ حسینی، توحید؛ مصطفوی، نجف؛ نادری، عیسی؛ «اهمیت آموزش ابتدایی»؛ همایش پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، دوره ۱۶، شماره ۱۶، ۱۴۰۲ ش.
 - Abusarah, M. (2023). Is the Qur'an still relevant today? The timeless universality of Qur'anic teachings. Yaqeen Institute. <https://yaqeeninstitute.org/read/paper/is-the-quran-still-relevant-today-the-timeless-universality-of-quranic-teachings>
 - Beyazit, U., Yurdakul, Y., & Ayhan, A. B. (2024). The mediating role of trait emotional intelligence in the relationship between parental neglect and cognitive emotion regulation strategies in

- children. *BMC Psychology*, 12, 314. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-01817-3>
- Chen, X., & Cheng, L. (2023). Emotional intelligence and creative self-efficacy among gifted children: Mediating effect of self-esteem and moderating effect of gender. *Journal of Intelligence*, 11(1), 17. <https://doi.org/10.3390/jintelligence11010017>
 - Cheng, L. (2024). The relationship between trait emotional intelligence and creative self-efficacy in gifted children. *Journal of Intelligence*, 12(8), 71. <https://doi.org/10.3390/jintelligence12080071>
 - Dubey, D., Kewalramani, S., & Sanyal, S. (2024). Cultural perspective on emotional intelligence and behaviour patterns among adolescents in Gujarat and Maharashtra. *Journal of Eurasian Studies*, 16(3), 215–229. <https://doi.org/10.117709727531241254154/>
 - Ferentinou, E. (2025). Psychometric validation of the TEIQue-CSF in a Greek population. *Behavioral Sciences*. <https://doi.org/10.3390/bs15030045>
 - Gao, Q., Tang, W., Yang, Y., & Fu, E. (2023). Children's emotional intelligence and aggressive behavior: The mediating roles of positive affect and negative affect. *Heliyon*, 9(10), e20366. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e20366>
 - Ghiasi, A., & Keramat, A. (2018). The effect of listening to Holy Quran recitation on anxiety: A systematic review. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*, 23(6), 411–420. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6178573/>
 - MacCann, C., Jiang, Y., Brown, L. E., Double, K. S., Bucich, M., & Minbashian, A. (2020). Emotional intelligence predicts academic performance: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 146(2), 150- 186.
 - Mancini, G., Biolcati, R., Joseph, D., Trombini, E., & Andrei, F. (2022). Editorial: Emotional intelligence: Current research and future perspectives on mental health and individual differences. *Frontiers in Psychology*, 13, 1049431. [Link](<https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2022.1049431/full>)
 - Mancini, G., Özal, Z., Biolcati, R., Trombini, E., & Petrides, K. V. (2024). Trait emotional intelligence and adolescent psychological well-being: A systematic review. *International Journal of Adolescence and Youth*. <https://doi.org/10.108002673843.2023.2292057/>
 - Moulaei, K., Haghdoost, A. A., Bahaadinbeigy, K., & Dinari, F. (2023). The effect of the Holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review. *Journal of Religion and Health*, 62(6), 3254–3270. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10704108/>
 - Ni'amatul Khoiriyah, Z., Mizani, Z. M., & Daryono, R. W. (2024). The Influence of Islamic Learning and Parental Support on Students' Religious Moral through Emotional Intelligence. *Southeast Asian Journal of Islamic Education*, 6(1), 75–93. DOI: 10.21093/sajie.v6i1.8403 journal.uinsi.ac.id+1

- Özal, Z., Ambrosini, F., Biolcati, R., Trombini, E., Mavroveli, S., & Mancini, G. (2024). Exploring emotional intelligence in children using the Trait Emotional Intelligence Questionnaire: A systematic review. *BMC Psychology*, 12, 604.
- Riviati, N., & Indra, B. (2024). Reading Holy Quran associated with better cognitive function and quality of life. *BMC Psychology*, 12(1), 1–12. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10949544/>
- Rozali, W. N. A. C. W. M., Ishak, I., Mat Ludin, A. F., Ibrahim, F. W., Abd Warif, N. M., & Che Roos, N. A. (2022). The impact of listening to, reciting, or memorizing the Quran on mental health and quality of life: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 13, 9450760. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9470760/>
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185- 211.
- Setiawan, A., Mau, F. A., Setiawan, A., & Mufti, A. (2024). The Effectiveness of Traditional and Modern Memorization Techniques for Quranic Learning in Indonesia. *Edu Spectrum: Journal of Multidimensional Education*, 2(1). <https://mabadiiqtishada.org/index.php/EduSpectrum/article/view/27>
- Sullivan, A. K. (1999). The emotional intelligence scale for children (Ph.D.). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global: Health & Medicine, ProQuest Dissertations & Theses Global: Social Sciences.
- Torrelles-Nadal, C., et al. (2024). Trait emotional intelligence mediates the dispositional relationship between gratitude and subjective well-being indicators. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1371627>
- Xu, J. (2023). Developing Emotional Intelligence in Children Through Dialogic Reading, Self-made Books, and Visible Thinking Routines. *Early Childhood Education Journal*, 52, 1693-1705. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-023-01520-9>
- Zulkifli, H., Mohd Rashid, S. M., Mohamed, S., Toran, H., Mohd Raus, N., & Suratman, M. N. (2022). Challenges and elements needed for children with learning disabilities in teaching and learning the Quran. *Children*, 9(10), 1469. <https://doi.org/10.3390/children9101469>